

ALAN WATTS

Natura din noi

RESTABILIREA CONEXIUNII PIERDUTE
DINTRE NATURĂ, MASCULIN ȘI FEMININ

Traducere din limba engleză:
MARIAN STAN

EDITURA HERALD
București

„Tema este deosebit de importantă, iar abordarea pe care ne-o propune această carte erudită, dar antrenantă și subtilă este pe măsura temei.”

Aldous Huxley

*Mult-iubitei tovarășii a stelelor, lunii și soarelui;
a oceanului și tăcerii din spațiu;
junglei, ghețarului și deșertului;
pământului reavăn, apei limpezi și focului din vatra mea.
Unei anume cascade dintr-o pădure cățărată pe munte;
ploii ce cade noaptea pe acoperiș și pe frunzele late,
ierbii în bătaia vântului, zarvei vrăbiilor din tufiș,
și ochilor ce dau lumină zilei.*

Cuprins

Prefață	7
Introducere	12
 I. OMUL ȘI NATURA	 39
1. Urbanism și păgânism	41
2. Știință și Natură	72
3. Arta de a simți	95
4. Lumea ca extaz	129
5. Lumea ca nonsens	157
 II. BĂRBATUL ȘI FEMEIA	 179
6. Spiritualitate și sexualitate	181
7. Dragostea sacră și dragostea profană	207
8. Împlinirea	237
 Referințe bibliografice	 265

Prefață

Deseori, când mă uit prin bibliotecă, mi se pare stranie maniera în care cărțile mele corespund perfect anumitor categorii. Cele mai multe au de-a face cu filosofia, psihologia și religia, reprezentând diferite puncte de vedere ale fiecăreia dintre marile culturi ale lumii. Cu toate acestea, ele nu fac decât să repete cu o monotonie agasantă vechile dihotomii ale argumentației de tip filosofic și teologic, variind-o, din când în când, cu ajutorul unor soluții de compromis raționale și neinspirate. Fiecare volum poate fi lesne identificat ca: supranaturalist sau naturalist, vitalist sau mecanicist, metafizic sau pozitivist, spiritualist sau materialist, iar volumele care înfățișează soluții de compromis sunt, de regulă, atât de edulcorate, încât nu reprezintă decât niște compilații de platitudini siropoase.

Dedesubtul tuturor acestor dihotomii pare să existe o divergență fundamentală de opinie în legătură cu acești doi mari poli ai gândirii umane – spiritul și natura. Unii oameni sunt net „pentru” unul dintre poli și „împotriva” celuilalt. Unii susțin preeminența unuia dintre ei, acordând celuilalt un rol subordonat. Alții încearcă să-i aducă împreună, dar, de regulă, făgașele gândirii umane sunt atât de rigide, încât se dovedește că, din imprudență, iau partea unuia sau altuia dintre poli. Ar fi, desigur, nesăbuit din partea filosofului să afirme că s-a eliberat de aceste

căi bătătorite și, în același timp, să spună ceva semnificativ. Discuția este într-o asemenea măsură o jonglerie a categoriilor, încât a începe să demontezi categoriile echivalează, de regulă, cu dezagregarea discuției.

Dar aici nu este vorba numai despre categorii și argumente logice sau filosofice. Opoziția dintre spirit și natură este, de asemenea, o problemă de viață și simțire. Încă de când am început să studiez aceste chestiuni, m-a nedumerit felul în care exponenții vieții spiritului nu păreau să fie acasă în natură și în corpurile lor, deoarece, chiar și în clipa când nu identificau naturalul cu răul, îl condamnau lăudându-l într-o manieră ambiguă. Am simpatizat deseori îndrăzneala vechilor păgâni, ce se revoltau împotriva acestei spiritualități imateriale, deși nu i-am urmat niciodată, căci filosofia lui „bucură-te de viață atâta timp cât poți s-o faci” sfârșește mereu în disperare sau în concepții aberant-utopice care, întrucât avem de-a face exclusiv cu o chestiune de timp, ajung în același impas. Pentru cei care suferă de o boală congenitală, pentru victimele accidentelor, pentru săraci și muribunzi mesajul acestei filosofii este nul.

Dar, alternativa bucuriei în trup să fie oare desfătărilor unui spirit descărnat? Pentru mine este din ce în ce mai limpede că partizanii acestor concepții opuse împărtășesc aceleași premise, chiar dacă, de regulă, numai la nivel inconștient. Mai mult, aceste premise sunt transmise de anumite instituții sociale precum structura limbajului și deprinderea rolurilor, instituții ce ne influențează în modalități pe care nu este ușor să le sesizăm. Așadar cel pe care îl considerăm sfânt și cel considerat păcătos, ascetul și hedonistul, metafizicianul și materialistul este

posibil să aibă atâtea în comun, încât opoziția lor este complet lipsită de importanță. Precum fierbințeala și frisoanele care se succed alternativ, ele pot fi simptomele aceleiași febre.

Premisele inconștiente de acest tip ies la iveală când încercăm să înțelegem culturi foarte diferite față de a noastră. Și ele au propriile premise ascunse, dar, în clipa când comparăm aceste culturi cu a noastră, respectivele diferențe fundamentale trebuie să devină evidente. Acest lucru se adevărește mai ales în cazul culturilor din Extremul Orient, deoarece ele reprezintă un nivel înalt de civilizație, care a apărut fără a suferi vreo influență occidentală, dezvoltându-și tipare de gândire și limbaj uluitor de diferite față de cele ale filonului indo-european. Așadar este important să studiem limba și gândirea chineze nu doar pentru a putea să comunicăm cu chinezii, oricât de important ar fi acest lucru. Studiul civilizației chineze are, mai degrabă, darul de a ne spune foarte multe despre noi înșine, căci, dintre toate marile civilizații ale lumii, ea ne seamănă cel mai puțin în privința modalităților de gândire.

Astfel, am fost încântat să constat că filosofia chineză nu prea corespunde tiparelor gândirii occidentale sau celei indiene, ceea ce este mai cu seamă adevărat în privința relației dintre spirit și natură. În gândirea chineză nu existau categorii care să corespundă spiritului și naturii așa cum le înțelegem noi. Iată o cultură în care conflictul dintre spirit și natură era aproape inexistent, o cultură unde pictura și poezia cea mai „naturalistă” constituiau cele mai „spirituale” forme de expresie artistică.

Cu toate acestea, cartea de față nu este o expunere riguroasă a filosofiei chinezești a naturii. Am discutat acest subiect pe îndelete în cartea mea precedentă, *Calea Zen*, el fiind superb prezentat și de către Joseph Needham în volumul său *Science and Civilization in China*. În aceste pagini, scopul meu nu este acela de a expune și compara sisteme filosofice, ci de a reflecta asupra unei problematice majore din perspectiva concepției chinezești despre natură, în special așa cum a fost ea exprimată de Lao Zi și de Huang Zi. Stringența problematicei legate de relația omului cu natura și miza acestei cărți sunt suficient dezbătute în Introducerea ce urmează. Aici am explicat și motivele pentru care problema relației omului cu natura ridică problema relației bărbatului cu femeia – o chestiune față de care, în cultura noastră, oamenii preocupați de spiritualitate au fost din cale-afară de pudibonzi.

Deoarece în volumul de față „gândesc cu voce tare”, aș dori să repet câteva remarci pe care le-am făcut în Prefața cărții mele *The Supreme Identity*: „Nu sunt din categoria celor care consideră că este neapărat necesar ca una dintre virtuțile filosofului să fie aceea a susținerii unei teze pe toată durata existenței”. Există, desigur, un anumit tip de aroganță spirituală în actul de a te abține să „gândești cu voce tare”, de a nu dori ca o teză să fie publicată decât în clipa când ești gata s-o promovezi până la moarte. Filosofia este, precum știința, o funcțiune socială, căci omul nu poate gândi corect de unul singur, iar filosoful trebuie să-și publice gândurile nu doar pentru a contribui la zestrea de cunoștințe umane, ci și pentru a învăța din critici. Dacă, prin urmare, se întâmplă ca uneori să afirm ceva într-o manieră autoritară și dogmatică,

aceasta se întâmplă mai curând de dragul limpezimii decât din dorința de a mă erija într-un oracol.

În Occident predomină convingerea că demersurile intelectuale și filosofice sunt niște ornamente neesențiale ale culturii, mult mai puțin valoroase decât realizările de ordin tehnic. Această atitudine nu trebuie confundată cu opinia prevalentă în Orient, potrivit căreia adevărata cunoaștere este nonverbală și se află dincolo de sfera conceptelor. Însă, aproape invariabil, acțiunile noastre sunt inspirate de o filosofie a scopurilor și a valorilor care, atâta timp cât nu este conștientizată ca atare, riscă să fie o filosofie greșită ale cărei consecințe sunt dezastruoase în planul acțiunii. Așa-numita „nonintelectualitate” a Orientului se află mult deasupra gândirii, în vreme ce simplul activism este sub ea. Nu putem accede la o astfel de cunoaștere transferându-ne conceptele în plan inconștient și trăind cu impresia că ne sacrificăm intelectul. Premisele false pot fi abandonate doar de cei care coboară înspre rădăcinile gândirii lor și descoperă ceea ce ei sunt cu adevărat.

Alan W. Watts

Mill Valley, California

Introducere

Un strat de pietricele multicolore sub apa limpede, cu pești care, la început, sunt percepuți numai prin umbrele lor, rămânând nemișcați sau țâșnind fulgerător la suprafață prin țesătura lichidă și mereu schimbătoare a razelor solare. Putem privi ore întregi, transportați în afara timpului și a propriilor noastre preocupări presante de o scenă care, probabil, continuă în același fel de două milioane de ani. Din când în când, ne dăm seama, cu inima strânsă de o nostalgică desfătare, că, la urma urmei, asta este lumea realității normale și trainice, față de care ne aflăm, oarecum, în exil.

Dar senzația nu durează, deoarece *știm* prea bine cum stau lucrurile de fapt. Știm că peștii înoată temându-se mereu pentru viețile lor, că stau suspendați fără să se miște pentru a nu fi văzuți, că se pun fulgerător în mișcare deoarece, fiind compuși exclusiv din nervi, tresar la cel mai mic semn de alarmă. Știm că „dragostea de natură” este o fascinație sentimentală ce rămâne la nivelul aparențelor – că pescărușii nu plutesc în aer de plăcere, ci deoarece, înfometați, se află în căutarea peștilor, că albinele aurii nu visează în crini, strângând mierea așa cum agenții fiscali colectează banii de chirie și că veverițele ce par a zburda atât de libere și de fericite printre crengi nu sunt decât niște mici ghemuri frustrate de dorință și de frică. Știm

că judecata lucidă, calmul culturii și normalitatea lipsită de griji ce caracterizează viața omului civilizat sunt o poiziție comportamentală ce ține în frâu afecte mult prea violente sau prea tulburătoare pentru a putea fi suportate de majoritatea dintre noi – primul popas pe care l-a găsit viața în dificila ei evoluție de la starea de neîncetată luptă și teroare a lumii naturale așa cum a fost ea la începuturi.

Totuși noi *credem** că știm, deoarece această imagine „realistă” și robustă nu este decât o simplă re-creare a lumii naturale după chipul nostru, ca și cel mai romantic și evazionist dintre extazele inspirate de viața la țară. Perspectiva pe care o avem asupra naturii este, în mare măsură, determinată de niște mode intelectuale și literare aflate în perpetuă schimbare, căci respectiva lume ne-a devenit ciudat de străină. Acest sentiment de înstrăinare se intensifică într-o vreme și într-o cultură unde prevalează opinia că trebuie să renunțăm la principiile care au guvernat până acum evoluția vieții, deoarece se consideră că, în viitor, organizarea lumii nu mai poate fi lăsată în seama proceselor complexe și subtile ale echilibrului natural, cele care au dus, de fapt, la apariția vieții și a omului însuși. Când procesul a făcut să se ivească inteligența omească, el a introdus în joc un nou principiu ordonator. Din acea clipă, s-a afirmat că organizarea vieții nu se mai poate petrece *întâmplător*; ea trebuie să fie *controlată*, oricât de complicată este sarcina respectivă. Pentru îndeplinirea acestui scop, intelectul uman nu se va mai putea bizui pe „înțelepciunea” înăscută și naturală a organismului

* Joc de cuvinte intraductibil. În limba engleză, verbul *to think* înseamnă atât *a crede*, cât și *a gândi*, polisemantism ce scoate în evidență rolul limitativ al gândirii discursive. (N. tr.)

care l-a produs. Va trebui să lupte de unul singur, bazându-se numai pe resursele proprii. Fie că-i place sau nu, de acum înainte, omul – sau, mai degrabă, inteligența conștientă a omului – trebuie să conducă lumea.

Iată niște concluzii destul de pripite din partea cuiva care știe atât de puțin despre el însuși, care admite că domeniile dedicate studiului inteligenței, precum psihologia și neurobiologia, nu au depășit etapa unor timide tentative de început. Căci, dacă nu știm nici măcar cum anume reușim să fim conștienți și inteligenți, este extrem de imprudent să presupunem că știm care va fi rolul inteligenței conștiente, ba încă să afirmăm că este competentă să guverneze lumea.

Tocmai faptul de a ne ignora și de a fi realmente înstrăinați față de noi înșine explică senzația noastră de izolare față de natură. Suntem, ca să spunem așa, împărțiți între un centru al atenției conștiente, care este numit „Eu”, și un vast labirint organic pe care îl cunoaștem numai în termenii unor sentimente/senzații indescriptibile și neliniștitoare sau ale unor abstracțiuni ce țin de limbajul tehnic al biologiei, pe care îl numim „sine propriu”. De-a lungul întregii sale istorii, tipul uman modelat de culturile occidentale a resimțit o ciudată înstrăinare față de sine însuși și, prin urmare, față de mediul natural propriu organismului său. Filosofia creștină, care știe atâtea lucruri despre natura lui Dumnezeu, nu are prea multe de spus despre natura omului, căci, dacă definițiile date Sfintei Treimi sunt precise și abundente, descrierile sufletului și ale spiritului omenesc sunt cât se poate de vagi și de laconice. Chiar dacă se admite fără tragere de inimă că trupul este bun deoarece este lucrul mâinilor lui Dumnezeu,

el este văzut, practic, ca un teritoriu capturat de Diavol, iar studiul naturii umane a fost în cea mai mare parte studiul slăbiciunilor sale. În această privință, psihologii i-au urmat cu fidelitate pe teologi.

Căci, în ciuda naturalismului său teoretic, omul de știință tinde să privească natura – umană și nu numai – ca pe o lume ce se cuvine să fie cucerită și reorganizată, pentru a deveni subiectul tehnologiei puse în operă de intelectul rațional, care și-a renegat și s-a eliberat cumva de rădăcinile ce îl legau tocmai de organismul căruia acum, pasămite, îi ameliorează funcționarea. Practic, conștiința tehnică și rațională nu este mai puțin străină omului natural decât era sufletul supranatural. Întrucât, atât pentru una, cât și pentru celălalt, natura și omul natural reprezintă un obiect, studiat întotdeauna cu ajutorul unei tehnici datorită căreia devine exterior și, prin urmare, diferit de observatorul subiectiv. Când cunoașterea devine respectată doar cu condiția de a fi cunoaștere obiectivă, ceea ce cunoaștem ni se va părea întotdeauna a *nu* fi noi înșine, a nu fi subiectul. Astfel, avem sentimentul de a cunoaște lucrurile numai din exterior, niciodată dinăuntru, de a fi veșnic confrunțați cu o lume de suprafețe impenetrabile dinăuntru altor suprafețe, aflate în lăuntru al altor suprafețe. Nu este deci de mirare dacă ideile noastre despre cum arată natura pe dinăuntru sunt simple presupuneri aflate la discreția unor mode mereu schimbătoare.

Cu toate acestea, în anumite privințe, gândirea științifică nu-și mai afirmă supremația cu aceeași energie și aroganță ca la începutul acestui secol, ceea ce se poate datora faptului că progresul în cunoaștere aduce întotdeauna

cu sine o conștientizare a ignoranței. În același timp, chiar și din cel mai rațional și mai rece punct de vedere, devine din ce în ce mai clar că nu trăim într-o lume divizată. Diviziunile nete – precum cele dintre spirit și materie, suflet și trup, subiect și obiect, controlor și controlat – par tot mai mult să fie niște convenții lingvistice improprii. Aceștia sunt termeni înșelători și stângaci pentru descrierea unei lumi în care toate evenimentele par să fie într-o interdependență reciprocă – un imens labirint de relații echilibrate subtil, care, precum un nod infinit, nu are niciun capăt de unde să poată fi descâlcit și pus într-o pretinsă ordine.

Asta nu înseamnă că spiritul a fost retrogradat la nivelul naturii, sau la ceea ce obișnuim să înțelegem prin „natură” sau că mintea a fost retrogradată la nivelul corpului. Cuvintele care desemnează lucruri, obiecte și substanțe devin din ce în ce mai inutile, căci sufletul și materia au dispărut împreună într-un *proces*. Lucrurile au devenit întâmplări și gândim folosind termeni precum „formă”, „configurație” sau „structură”, iar a ne întreba „Din ce anume e făcută această structură?” nu mai are niciun sens. Însă aspectul cu adevărat important este că o lume de relații interdependente, unde lucrurile pot fi înțelese doar unele prin altele, este un tot fără fisură. Într-o asemenea lume este imposibil să consideri omul ca pe ceva separat de natură, ca un spirit exilat care controlează lumea aceasta deoarece își are rădăcinile într-o alta. Omul însuși nu este decât o buclă în acel nod infinit, iar când trage într-o direcție, se pomenește tras într-o alta, fără a putea descoperi originea primă a impulsului. Tiparele lui de gândire îl împiedică să o facă. Ele îl determină

să se perceapă pe sine ca subiect și să perceapă natura ca obiect. Dacă nu poate găsi sursa impulsului în niciunul dintre aceștia, este derutat. Nu poate opta nici pentru liberul-arbitru, nici pentru predestinare. Dar confuzia se ivește mai degrabă din labirintul gândurilor sale decât din încâlceala nodului.

Cu toate acestea, în actualul climat al gândirii occidentale, poate fi deprimant să realizezi participarea totală a omului la natură. Pentru o cultură care a considerat dintotdeauna că omul este încoronarea și stăpânul naturii, asta este de-a dreptul umilitor. Chiar și azi, în ciuda unor avertismente tot mai puternice, cultura noastră glorifică în continuare puterea tehnologiei. Contrar concepției mărturisite public – ce ne îndeamnă să trăim în așteptarea unui viitor mai bun –, perspectivele ei nu depășesc ziua de poimăine, căci exploatăm resursele pământului și energia radioactivității necunoscând decât sumar relațiile complexe pe care le perturbăm astfel. Deprimant nu este doar că Universul nu poate fi obiectul unui joc bezmetic, dar că însăși starea de conștiință în care încercăm să facem asta este o pură iluzie. Căci, dacă omul este una cu natura într-o unitate fără fisură, idealurile lui de mai bine trebuie să fie, la urma urmei, raționalizări ale uriașelor forțe primordiale pe care le considerăm a fi impulsurile fundamentale ale naturii: libidoul, frica, lupta oarbă pentru supraviețuire.

Dar, înainte de a ne decide să fim deprimați, putem învăța să cunoaștem natura din interior. Descoperirea participării noastre totale este crucială, astfel că înțelegerea caracterului și a modalităților inerente în care funcționează nodul infinit constituie cel mai important demers de tip filosofic.